

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД № 24 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

ЛОГОПЕДИЧНИЙ ОРГАНІЗАТОР

«ХМАРИНКИ-ЦІКАВИНКИ»

КОМПЛЕКС ЛОГОПЕДИЧНИХ ІГОР ТА ВПРАВ
ДЛЯ СТИМУЛЯЦІЇ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ
НЕМОВЛЕНЄВИХ ДІТЕЙ
В ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ

номінація «Соціально-психологічна робота»

Котова Людмила Василівна

вчитель-логопед

«спеціаліст першої категорії»

тел. (097) 241-41-79

Автор **Котова Людмила Василівна**, вчитель-логопед комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 24 Вінницької міської ради»

Котова Л.В. Логопедичний організатор «Хмаринки-цікавинки». Комплекс логопедичних ігор та вправ для стимуляції мовленнєвої активності немовленнєвих дітей в процесі корекційно-розвиткової роботи. Посібник / Л.В. Котова. – Вінниця: ММК, 2019. 49 с.

Рецензенти:

Туранська Т.А., вихователь-методист комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 24 Вінницької міської ради»;

Комар О. В., вчитель-логопед комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 27 Вінницької міської ради».

Рекомендовано педагогічною радою
Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 24
Вінницької міської ради»
(Протокол № 2 від 23.01.2019р.)

В запропонованому посібнику представлено авторську систему корекційно-розвиткової роботи щодо стимуляції мовленнєвої активності немовленнєвих дітей засобами комплексу логопедичних ігор та вправ.

Посібник містить ігрові вправи для впливу на акупунктурні зони кистей рук з використанням елементів Су-Джок терапії, розвитку артикуляційної моторики, сприйняття і розуміння граматичних категорій та збагачення словникового запасу дітей-логопатів.

Систематичне та методично грамотне використання посібника «Логопедичний органайзер» в освітній та корекційно-розвитковій роботі з немовленнєвими дітьми сприятиме засвоєнню ними знань, умінь та навичок з рідної мови, стане запорукою активізації мовленнєвої діяльності вихованців з особливими освітніми потребами.

Рекомендований для роботи вчителів-логопедів, педагогів груп спеціального призначення, батьків вихованців.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I РОЗДІЛ. МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ І РІВНЯ	9
1.1. Проблеми мовленнєвого розвитку дітей-логопатів.....	9
II. РОЗДІЛ. Логопедичний органайзер як засіб корекційно-розвиткової роботи з немовленнєвими дітьми.....	12
2.1. Аспекти організації логопедичної роботи з дітьми.....	12
2.2. Структура Логопедичного органайзера «Хмаринки-цікавинки».....	24
Додаток 1	35
ВПРАВА 1. <i>«ІСТОРІЇ ВІД СОНЕЧКОМ»</i>	35
Додаток 2.....	38
ВПРАВА 2. <i>«ПОГРАЄМО З ВЕСЕЛКОЮ»</i>	38
Додаток 3	40
ВПРАВА 3. <i>«ЯЗИК – ДИВОВИЖНИЙ ЧАРІВНИК»</i>	40
Додаток 4.....	42
ГРА 1. <i>«ЛЕТЯТЬ, ЛЕТЯТЬ ХМАРИНКИ»</i>	42
ГРА 2. <i>«ХМАРИНКИ-ГОЛОСИНКИ»</i>	43
ГРА 3. <i>«ХМАРИНКОВІ СПІВАНКИ»</i>	44
ГРА 4. <i>«ХМАРИНКИ-ГРАЙЛИНКИ»</i>	46
ГРА 5. <i>«ХМАРИНКИ-ГРАМАТИНКИ»</i>	47
ГРА 6. <i>«СОНЕЧКО Й ХМАРИНКИ»</i>	48
ГРА 7 <i>«ХМАРИНКИ-ВЕСЕЛИНКИ»</i>	49
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Мовлення – один із найпотужніших факторів розвитку людини, що зумовлено винятковою роллю, яку воно відіграє в її житті.

Спілкування з дорослим є основним джерелом розвитку дитини. Саме завдяки творчій співпраці з малюком, можна досягти успіху: навчити його контролювати власну мову, правильно вимовляти звуки та слова, активізувати слухову увагу та сприяти всебічному розвитку.

Багато зусиль потрібно докласти педагогові при формуванні у дитини навичок мовлення. Слід пам'ятати, що у дошкільника в процесі корекційно-розвиткової роботи формується новий динамічний стереотип, тобто умовний рефлекс. А це потребує часу і терпіння педагога, від яких у більшості випадків залежить ефективність та результат роботи.

Значної уваги потребують діти з особливими освітніми потребами, в яких недорозвинення мовлення є вторинним, як наслідок основного захворювання.

Багаторічний досвід з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату та ДЦП переконав, що рівень мовленнєвих порушень у таких вихованців багатогранний і коливається від простої дислалії до важких форм дизартрії та алалії. Останнім часом, нажаль, значно збільшилась кількість вихованців із ЗНМ I рівня. Як відомо, корекційно-розвиткова робота з ними проходить досить важко. Адже у немовленнєвих дітей значно виражене порушення темпу психо-фізичного розвитку та емоційно-вольової сфери; знижена мотивації до спілкування. Як наслідок постала проблема: пошук ефективних шляхів і засобів стимуляції мовленнєвої активності немовленнєвих дітей в процесі корекційно-розвиткової роботи.

Незамінним помічником у роботі вчителя-логопеда є гра. В процесі мовленнєвої корекції – це один зі шляхів комунікації з особливими дітьми. Важливе місце відводиться мовленнєвим іграм. Вони здатні стимулювати мовленнєву активність дітей, з їх допомогою можна уточнювати та закріплювати словник, формувати правильну звуковимову, розвивати фонематичні процеси тощо.

Одним із ефективних засобів розвитку дрібної моторики є – ігри з використанням елементів Су-Джок терапії. Як відомо, головний принцип роботи з

дітьми – не нашкодити. Йому повністю відповідає робота з кулькою «їжачком». Такі проблеми, як погане здоров'я, затримка мовленнєвого та психомоторного розвитку, гіперактивність, можна вирішити, займаючись з дитиною за даною системою.

Однак, досліджень, які б вивчали шляхи стимуляції мовленнєвої активності у дітей із ЗНМ I рівня недостатньо. Тому постали завдання:

- ознайомитись із теоретико-методичними джерелами щодо проблеми активізації мовленнєвої діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення;
- розробити та укомплектувати логопедичні ігри та вправи відповідно до алгоритму логокорекції;
- експериментальним способом визначити роль даних ігор в корекції мовленнєвих порушень дітей із ЗНМ I рівня.

Метою даного посібника є:

для педагогів:

- розширення та активізація знань щодо корекції мовленнєвих порушень засобами ігрових завдань;
- створення для дітей відповідного мобільного ігрового осередку «Логопедичний органайзер»;
- здійснення сучасних підходів до корекції недорозвинення мовлення у дошкільників;
- сприяння кращій соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

для батьків:

- налагодження тісної співпраці педагогів, батьків та дітей в подоланні мовленнєвих порушень.

для дошкільників-логопатів:

- подолання мовленнєвого негативізму;
- викликання наслідувальної мовленнєвої діяльності;
- розвиток розуміння зверненого мовлення;
- розширення кількісного та якісного словника;
- розуміння та засвоєння окремих граматичних форм;

- формування елементарних вимовних навичок;
- розвиток фонематичних процесів, мовленнєвого дихання, просодики;
- удосконалення рухової координації, розвиток дрібної моторики.

Мовлення, як одна з головних умов психічного та особистісного розвитку дитини, засобом спілкування може бути лише тоді, коли збережені, а у випадку недорозвинення, скориговані усі його структурні компоненти.

І РОЗДІЛ. МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ І РІВНЯ

1.1. Проблеми мовленнєвого розвитку дітей-логопатів у психолого-педагогічній літературі

Дошкільне дитинство – значимий період психічного розвитку дитини. Порушення його може істотно вплинути на весь подальший розвиток малюка.

Мовленнєвий розвиток – один з основних чинників становлення особистості в передшкільному віці. Актуальність своєчасного мовленнєвого розвитку в дошкільному дитинстві визначається завданнями щодо створення оптимальних умов для розкриття потенційних можливостей кожного вихованця, які пов'язані з комунікацією. Порушення мовлення призводять до негативних змін у психічному розвитку.

Основи корекційного навчання з немовленнєвими дітьми розроблені у психолого-педагогічних дослідженнях багатьох авторів (Р. Левіна, Л. Єфіменкова, Н. Жукова, Л. Лопатіна, Н. Нікашина, Є. Соботович, Л. Трофименко, Т. Філічева, А. Ястребовата та інші).

Згідно їх досліджень комплексна корекційно-розвиткова робота з подолання ЗНМ І рівня містить цілу низку складових. Зокрема це:

- Робота над розвитком дрібної та артикуляційної моторики, диханням;
- Уточнення та постановка окремих звуків раннього онтогенезу;
- Розвиток мовного слуху та уваги, формування вміння передавати найпростіші ритми;
- Розширення пасивного, формування елементарного активного словника;
- І, нарешті, мова засвоюється, якщо дитина набуває здібності розуміти лексичні та граматичні мовні значення. Без оволодіння граматиною неможливе мовленнєве спілкування.

Значні труднощі у корекції мовленнєвого розвитку викликають немовленнєві діти та вихованці з тяжкими порушеннями мовлення. Саме з такою категорією дітей-логопатів пов'язана моя професійна діяльність.

Мовні порушення у таких дітей складають моторну, артикуляційну систему мовної діяльності, формування фонетико-фонематичної системи, морфологічних

узагальнень, а також систему синтаксичних зв'язків слів. Психічний розвиток дитини найбільш різко знижують дефекти мови, що руйнують лінгвістичну мовну систему. У дитини в цьому випадку не формується використання або розуміння лексичних і граматичних структур.

Група таких дітей досить неоднорідна. Вона охоплює наступні категорії логопатів:

- з сенсорними та моторними алаліями;
- з анартріями;
- з тяжкими дизартріями;
- з розладами спектру аутизму.

Спільним для них є відсутність мотивації до спілкування, підвищене емоційне виснаження, розлади поведінки, невміння орієнтуватися у ситуації. У дітей даної категорії часто відмічається неврологічна симптоматика – мінімальна мозкова дисфункція, синдроми гіпо- і гіперзбудливості, гіпертензійно-гідроцефальний і церебрастенічний синдром. Крім цього, для них характерне зниження психічної активності, уваги, пам'яті, відмічається недостатність цілеспрямованої діяльності.

Ці діти з труднощами визначають напрямок звуку або ж, добре реагуючи на звичайні звуки, не звертають уваги на мовленнєві. У немовленнєвих дітей часто не сформоване первинне розуміння мови – вони не дивляться на дорослого, що звертається до них, не дослухаються до його голосу, не реагують на зміну інтонації, сили голосу. Для них характерні: низький емоційний фон, висока виснажливість, нестійкість уваги, утруднене запам'ятовування і відтворення.

Рівень мовлення притаманний вихованцям даної категорії – це звукові комплекси утворені самими ж дітьми і, зазвичай, є незрозумілими для оточення. Невеликий словник, який є у дітей, відображає знання про предмети і явища, що безпосередньо сприймаються через органи чуття. Словесне вираження більш складних відношень дійсності для них не завжди є можливим.

Емоційні вигуки, деякі нечітко вимовлені слова в межах побуту, або добре знайомої ситуації – не можуть слугувати для повноцінного спілкування. Усі мовленнєві прояви часто супроводжуються вказівними жестами, відповідною

мімікою, які дають можливість розуміння елементарних бажань дитини. Такі діти становлять групу із загальним недорозвиненням мовлення I рівня (ЗНМ I р.).

ЗНМ I рівня характеризується повною або майже повною відсутністю словесних засобів спілкування у віці, коли у дітей, які розвиваються відповідно віковим нормам, мовлення, в основному, є сформованим. Пасивний словник дітей, які перебувають на I рівні ЗНМ, є значно більшим за активний. Це створює враження, що діти все розуміють, але самотійно сказати не можуть. Але ці уявлення є хибними. Немовленнєві діти сприймають мовлення, зазвичай, лише в умовах ситуації підказки. Майже повністю відсутнє розуміння значень граматичних змін слів (розрізнення категорій однини та множини іменників, їх зменшено-пестливих форм, бідність уявлень про дієслова тощо).

Діти із ЗНМ I рівня практично не володіють фразою. Тільки у деяких із них, найбільш розвинених у мовленнєвому відношенні, спостерігаються спроби висловити свої думки за допомогою окремих звуків, звукокомплексів, складів чи декількох примітивних слів.

Звуковимовна сторона мовлення дітей не сформована. Вимова більшої частини звуків часто позбавлена сталої артикуляції, внаслідок чого точне звучання слів передати неможливо. Для цих дітей характерним є обмежена здатність відтворювати ритмічну структуру мовлення. У самотійному мовленні переважають односкладові та двоскладові утворення, а у відображеному – діти схиляються до скорочення слова.

Врахувавши всі особливості мовлення дітей із ЗНМ I рівня, можна виділити наступні ознаки:

- активний словник перебуває у зародковому стані;
- значення слів нестійкі і недиференційовані;
- розуміння мовлення поза ситуацією досить ускладнене;
- здатність сприймати звукову і складову структуру слова не сформована;
- фразове мовлення практично повністю відсутнє.

II. РОЗДІЛ. Логопедичний органайзер як засіб корекційно-розвиткової роботи з немовленнєвими дітьми

2.1. Аспекти організації логопедичної роботи з дітьми

Роботу з немовленнєвими дітьми потрібно розпочинати з розвитку уваги та пам'яті. Необхідною умовою проведення корекційно-розвиткової роботи є тісна співпраця вчителя-логопеда з дитиною на фоні позитивного емоційного настрою, її бажання говорити та наслідувати педагога. Активізація мовлення пов'язана з її практичною діяльністю, грою, наочною ситуацією, розумним чергуванням різних видів роботи з багаторазовим повторенням одного й того ж мовленнєвого матеріалу, насиченістю (особливо на початку) невербальними завданнями. Дитина, захоплюючись, не помічає, що її навчають, а тому легше й швидше долає труднощі, набуває необхідних навичок та знань.

Малюк легко навчається тоді, коли сприймає навчання як гру. У процесі гри відбуваються зміни у психічній та соціальній сферах малюка, здійснюється підготовка до переходу на новий, вищий щабель її розвитку. В.О.Сухомлинський порівнював гру з «...величезним світлим вікном, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень та понять...»

У процесі ігрової діяльності природно, тонко й ненав'язливо виховується поведінка дитини і коригується мовленнєва функція, виправляються мовленнєві порушення. Гра створює звичну невимушену атмосферу, сприяє налагодженню безпосереднього контакту між її учасниками, спонукає до реалізації поставлених цілей, знімає зайве напруження та водночас активізує розумові, творчі та мовленнєві здібності, закладені на рівні підсвідомості. Її роль та значення у процесі корекції вад мовлення досить вагома, оскільки створює найкращі умови для закріплення мовленнєвої практики у процесі вільного спілкування.

Робота з будь-якою дитиною починається зі встановлення контакту. У випадку з немовленнєвими дітьми важливо не відлякати їх наполегливим «скажи». На перших порах краще не вимагати від них мовної активності. Насамперед дітей із ЗНМ I рівня орієнтують на сприйняття зверненого до них побутового мовлення. Розвиток мовлення значною мірою залежить від того, наскільки добре дитина

розуміє дорослого. Вихованців вчать розуміти словосполучення і прості речення, підкріплені наочною дією. У завдання слід включати назви предметів, дій, ознак. За основу беруться узагальнюючі поняття: частини тіла, іграшки, одяг, взуття, посуд, меблі, їжа, тварини, транспорт (лексичні теми). Часто використовується пасивний діалог, коли вчитель-логопед задає питання і сам на нього відповідає, а дитина мовчки виконує завдання. Тобто, спілкування дорослого з дитиною носить односторонній і емоційний характер та спрямоване викликати бажання малюка вступити в контакт. Розуміння мовлення значно полегшує наочна, конкретна ситуація, з приводу якої відбувається спілкування. В цих умовах, не знаючи слова, дитина може скористуватися жестом, що вказує на предмет, або виконати дію. Уточнення розуміння назв предметів, дій, ознак супроводжується словами: покажи, поклади, дай, принеси, візьми тощо.

Потім педагог переходить до знайомства дитини зі знаковою системою мови за допомогою звукової символіки

Наслідування – неодмінна умова оволодіння мовою. Але щоб дитина сама, за власною ініціативою, почала наслідувати, у неї повинна сформуватися потреба в цьому. Тому ні в якому разі не можна забороняти дитині використовувати жести, міміку в процесі спілкування. Поява жестів свідчить про те, що дитина хоче спілкуватися. Правильне або невірне виконання завдання є показником того, наскільки дитина розуміє звернене мовлення.

Відомо, що основою оволодіння експресивним мовленням є розуміння висловлювань оточуючих (імпресивне мовлення). По мірі розвитку розуміння мовлення поряд із уточненням значень слів, увагу дітей варто спрямовувати на зміну значення слова в залежності від його граматичної форми. Стимуляція мовної активності у немовленнєвих дітей має відбуватися поступово і невимушено.

Паралельно із розвитком розуміння зверненого мовлення проводиться робота по уточненню, збагаченню та розширенню словникового запасу. Сприйняття та, по можливості, оволодіння словниковим запасом складає основу мовленнєвого розвитку дитини, оскільки саме слово є основною одиницею мови. «У словнику відображений зміст мовлення. Слова позначають речі, слово виділяє ознаки, дії,

відношення, слово об'єднує об'єкти у відомі системи, інакше кажучи кодує наш досвід...» (О. Р. Лурія).

Як відомо, словник представлений у двох аспектах:

- Пасивний, або імпресивне мовлення – це ті слова, які дитина знає і добре розуміє їх значення;
- Активний словник (експресивне мовлення) – слова, які використовуються під час спілкування.

Розвиток словника дошкільників має два напрямки – кількісний словниковий запас та його якісний склад (оволодіння розумінням значення слів). Базуючись на сучасних уявленнях про семантичну структуру слова та її розвиток в онтогенезі спостерігається така закономірність: спочатку з'являються іменники, зі збільшенням словника з'являються перші зміни форм слів. В подальшому дитина починає використовувати дієслова тощо.

Даний принцип покладено в основу формування словника з немовленнєвими дітьми.

Робота над словом будується з урахуванням мовленнєвих та фізичних особливостей дітей і передбачає засвоєння слова на рівні елементарних понять. Логопедична робота спрямована на уточнення значення слів, які вже є у пасивному словнику дитини, активізацію їх у самотійному мовленні та оволодіння новими словами. Необхідно враховувати, що в пасивному словнику дитини іменників більше, ніж дієслів. А в активній мові вони рідше вживають іменники, ніж дієслова.

Дієслова мають особливе значення при переході дитини до фразової мови, тому дуже важливо одночасно працювати над збагаченням словника різними категоріями слів.

Сприйняття предмета дитиною має супроводжуватися не просто його назвою, а багаторазовим вживанням нового слова в поєднанні з іншими словами. Дитина починає розуміти, що кожен предмет, дія, ознака мають свою назву. Загальний алгоритм оволодіння словом включає:

- Забезпечення умов для первинного сприйняття дітьми слова, його семантичного значення;

- Демонстрацію та уточнення вимови;
- Вироблення уміння підбирати до поданого слова множину та суфіксальну видозміну;
- Закріплення слова в словнику з урахуванням його лексичного та граматичного значення.

Така структура є умовною, оскільки в єдиному процесі формування та розвитку лексики її складові часто переплітаються та взаємодіють.

Не можливо розвивати словниковий запас дітей, не торкнувшись граматичної будови мовлення. Важливою умовою засвоєння дитиною граматичної будови мовлення є формування чуття мови.

Корекція граматичної сторони мовлення відбувається шляхом дотримання послідовних етапів:

- Розширення розуміння окремих граматичних форм;
- Засвоєння певних граматичних форм, шляхом виконання різноманітних вправ;
- Самостійне (по можливості) утворення форм нового слова за аналогією;
- Оцінка граматичної правильності власного та чужого мовлення.

Для даної категорії дітей сприйняття та розуміння граматичної будови мови викликає труднощі, оскільки граматичні категорії характеризуються абстрактністю. Опанування елементарними граматичними формами відбувається шляхом виконання граматичних вправ з опорою на наочність, значна увага приділяється мовному зразку як засобу попередження аграматизмів. Поняття елементарного оволодіння граматичною будовою мовлення в процесі роботи з вихованцями із ЗНМ I рівня включає в себе диференціацію та засвоєння в імпресивному та експресивному мовленні категорій однини та множини іменників, їх зменшено-пестливої форми, узгодження дієслів з іменниками тощо.

Опанування дитиною граматичною будовою мовлення має велике значення, оскільки лише морфологічно та синтаксично оформлене, воно буде зрозумілим співрозмовнику та може слугувати для дитини засобом спілкування з дорослими та однолітками.

Корекційно-розвиткова робота з немовленнєвими дітьми спрямована не тільки

на активізацію словника дитини та сформованості елементарних граматичних категорій, а й на оволодіння ними фразою. При появі перших звуків та слів необхідно постійно стимулювати дітей до їх промовляння, тобто викликати у них активну мовну реакцію.

Одним з основних напрямків корекційно-розвиткової роботи з дітьми із ЗНМ І рівня є стимуляція їх рухового розвитку. Для реалізації цього напрямку використовують серію вправ, які забезпечують формування зорово-рухової координації, розвиток функціональних можливостей кистей і пальців рук, а також корекцію порушень загальної моторики. Важливе значення при виконанні вправ має чітка мовна інструкція і мовний супровід рухів, що розвиває цілеспрямованість дій, створює позитивний емоційний фон, внаслідок чого активізується мовленнєва діяльність.

Неоціненну роль у стимуляції мовленнєвої активності дітей відіграє розвиток дрібної моторики та вплив на акупунктурні зон кистей рук. Дослідження сучасних фізіологів доводять, що маніпуляції рук впливають на покращення роботи всього організму. Вчені, які вивчають діяльність дитячого мозку та їх психіку, відзначають стимулююче значення функції руки, зокрема це рухи пальців і кистей рук.

Про вплив рухів рук на розвиток мозку було відомо ще в II столітті до нашої ери в Китаї. Фахівці стверджують, що ігри за участю рук і пальців сприяють гармонійному розвитку тіла і розуму, підтримують у належному стані мозкові системи, так як кожен палець має своє, так зване, «представництво» у корі великих півкуль головного мозку. Зокрема, пальці мають велику кількість рецепторів, які надсилають імпульси до центральної нервової системи.

Згідно стародавній китайській медицині, по тілу безперервно циркулює життєва енергія. Вона рухається по певних каналах – меридіанах. І на кожному з таких меридіанів знаходяться біологічно активні центри. Це точки акупунктури. Акупунктурні точки – це спеціальні місця на долонях людини, які відповідають за певні органи і впливають на їх роботу. Відомо, що в результаті впливу на точки підвищується енергетичний заряд і працездатність людини. Акупунктурні точки знаходяться не тільки на руках, вони розподілені по всьому тілу. Але саме на

долонях їх найбільше.

Впливати на точки, що на долонях можна досить різноманітними способами. Це і безпосередній їх масаж, голковколювання, Су-Джок терапія, вправи з шестигранними олівцями, пальчикові ігри, ігри з насінням тощо.

Наукові дослідження довели, що розвиток мовленнєвих центрів головного мозку, відбувається під впливом сигналів, що йдуть від пальців рук. Важливо знати, що зони кори головного мозку, які відповідають за рухову та мовленнєву активність, практично накладаються одна на одну. Саме тому, масажуючи точки на кистях рук, відбувається не лише розвиток дрібної моторики, а й покращується мовлення дошкільників, їх інтелектуальний розвиток. Крім цього, у малюків зростає впевненість у своїх силах, уміння долати труднощі і невдачі, що дуже важливо для дітей, які мають недорозвинення мовлення.

Головний принцип роботи з дітьми – не нашкодити. Йому повністю відповідає методика Су-Джок. Такі проблеми, як погане здоров'я, затримка мовленнєвого та психомоторного розвитку, гіперактивність, можна вирішити, займаючись з дитиною за даною системою. Головне – робити це з любов'ю та вірою в позитивний результат.

Кулькою «їжачком» слід масажувати не тільки кінчики пальців, а всю поверхню долоні:

- Колові рухи кульки між долонями;
- Перекочування кульки від кінчиків пальців до основи долоні;
- Обертання кульки кінчиками пальців;
- Стискання кульки між долонями;
- Стискання і передавання з руки в руку;
- Підкидання кульки з подальшим стисненням між долонями тощо.

Кожна кулька містить два пружинні кільця, якими масажують пальці.

Не менш цікава та цінна японська методика пальцевого масажу шестигранними олівцями. Це досить доступний вид роботи, адже усі діти любляють малювати і їм добре відомий такий предмет, як олівець. Олівці для цього обираються з чіткими гранями, тупими краями та яскравого кольору. За

допомогою олівців малює масажує зап'ястки, кисті рук: пальці, долоні, зовнішні поверхні долонь, міжпальцеві зони.

Особливий інтерес масажні вправи викликають у дітей, якщо їх виконання поєднується з промовлянням коротких віршів та римівок. Під час проведення вправ на розвиток дрібної моторики, окрім зразка педагога, доцільно використовувати картки з відповідними зображеннями, при цьому обов'язковим є мовленнєвий супровід. Окрім того, це розвиває в малят відчуття ритму, темпу, сприяє набуттю мовленнєвих навичок.

Важливою складовою корекційно-розвиткової роботи з дітьми-логопатами є розвиток мовленнєвого дихання. Дихання, яке з'являється в момент вимовляння звуків, слів, фраз і бере безпосередню участь у їх утворенні, особливе – мовленнєве. Чітка звуковимова, красива дикція неможливі без добре розвиненого мовленнєвого дихання. Мовленнєве дихання в нормі починає розвиватися в дитини одночасно з розвитком мовленнєвої функції й завершується до 10 років. Дітям з важкими порушеннями мовлення притаманне зниження кінестетичного відчуття дихальних рухів, тому мовленнєве дихання значною мірою порушене. Часто буває, що малята мають ослаблений вдих і видих. Тоді ті мовленнєві одиниці, які є у їх словнику промовляються тихо, а якщо видих недостатньо плавний то вимова стає уривчастою. Нерівномірний розподіл повітря під час вимовляння спричиняє зупинки. Діти даної категорії не здатні диференціювати носовий та ротовий вдих-видих. Необхідно сформувати вміння диференціювати носове та ротове дихання, виконувати глибокий вдих через ніс та економний видих через рот.

Мета дихальної гімнастики – виробити диференційованих вдих і видих через ніс та через рот, підготувати дитину до оволодіння правильним диханням з тренуванням подовженого видиху. Раціональний спосіб витрачання повітряного струменя має велике значення для утворення чітких, виразних звуків, для вільного звучання голосу за висотою, переходу від тихого до гучного мовлення і навпаки. Тому дуже важливо вчасно допомогти оволодіти дошкільникам навичками правильного дихання.

Для тренування дихання використовуються ігри з піддуванням легких

предметів, катання по столу круглих предметів, дуття на паперові смужки, ігри з надуванням гумових іграшок тощо.

Досить корисним є прийом навчання дітей нюхати пахучі речовини і предмети – тоді диференціація носового вдиху та ротового видиху відбувається мимоволі. Згодом, коли дитина досить добре оволодіє даним завданням, при виконанні інших вправ можна опиратися на вже сформований досвід вихованця: «Пригадай, як ти нюхав квітку і вдихни носиком так само, а ротиком видихни.» На початкових етапах дихальні вправи проводяться без голосу, а пізніше – з промовлянням на видиху звуків, складів, слів.

При проведенні дихальної гімнастики необхідно дотримуватись ряду правил:

- Комплекси вправ добирати з урахуванням можливостей вихованців;
- Не допускати перевтоми дитини, дозувати кількість і темп проведення вправ;
- Слідкувати, щоб дитина не піднімала плечі, не напружувала шию, кінцівки, ковтала слину;
- Сформувати у дитини відчуття рухів діафрагми, міжреберних м'язів (використовувати тактильне відчуття рук самої дитини (по можливості)).

Важливим етапом у розвитку правильної, чистої вимови є робота над формуванням артикуляційної бази, розвитком артикуляційної моторики. Розвиток артикуляційної моторики посідає одне зі чільних місць у корекційно-розвитковій роботі з немовленнєвими дітьми. Вироблення точних і повноцінних рухів, об'єднання простих рухів у складні, утримування певного положення та плавне переключення на інше, відчуття артикуляційної постави – усе це досягається у процесі виконання дітьми спеціальних тренувальних вправ – артикуляційної гімнастики. Окрім того, артикуляційна гімнастика включає ще й елементи психологічної підготовки малюка до подолання дефектів звуковимови.

У дітей з порушеннями артикуляційної моторики пасивне (з допомогою педагога) формування артикуляційних рухів передуює активній артикуляційній гімнастиці. Кожен пасивний рух артикуляційної гімнастики вчитель-логопед робить тільки після того, як дитина нездатна виконати його самостійно. Попередньо треба пояснити і показати дитині недоліки її рухів. Напрямок, обсяг і траєкторія пасивних

рухів такі ж, що і активних. Їх відмінність від активних полягає в тому, що фіксація, повнота обсягу, чистота виконання – відносні і не залежать від дитини. Все це створює педагог, оформлює схему руху, пояснює її дитині та вимагає від неї зорового контролю.

При виконанні активних (самою дитиною) артикуляційних рухів слід звертати увагу на формування наступних навичок:

- Повноту обсягу рухів;
- Точне включення певних м'язів у виконання заданих рухів;
- Збільшення часу фіксації певної артикуляційної позиції;
- Швидке виключення руху без наростання тону в сусідніх і працюючих м'язах;
- Інтенсивність виконання рухів.

Формуючи активні рухи, вчитель-логопед тим самим формує якість іннерваторного імпульсу (забезпечення органів і тканин нервами, що сприяють їхньому зв'язку з центральною нервовою системою) – швидкість, точність, силу його, а отже, створює кращу базу для організації мовних рухів.

Ігрові прийоми проведення артикуляційної гімнастики знімають у дітей напруження, заохочують їх до наступних корекційних занять, надають впевненості у своїх силах, а спеціально дібрані римовані рядки до кожної вправи формують у дитини чуття мови.

Добираючи вправи, необхідно обов'язково враховувати особливості мовленнєвого розвитку дитини, а також дотримуватися певної послідовності їх виконання – слідувати від простих до більш складних. Спочатку вправи виконуються в повільному темпі, обов'язково перед дзеркалом, так як в такому положенні у дитини пряма спина, руки і ноги знаходяться в спокійному стані.

На перших заняттях можна обмежитися і дворазовим виконанням вправи, головне, щоб вона була виконана правильно та якісно. Потім кількість повторень збільшується до 10-15 разів. Малюкам важко сприймати слова, відірвані від зображення, тому їм необхідна зорова опора. Для цього використовують картки із зображенням артикуляційних вправ. У логопедичній практиці прийнято

користуватися певними умовними назвами класичних вправ – «Лопатка», «Маятник», «Смачне варення», «Конячка» тощо. Рекомендується використовувати знайомі дітям картки-символи із зображенням конкретних предметів, що асоціюються з певними рухами, положеннями органів артикуляційного апарату. Ними доречно користуватися як під час ознайомлення із вправами (коли подається словесна інструкція), так і під час закріплення конкретних артикуляційних положень.

Одна із вагомих складових корекційно-розвиткової роботи з немовленнєвими дітьми – формування уваги до звукового аспекту мовлення. А саме:

- Сприйняття звуків мови;
- Диференціація тихих і гучних звуків;
- Розвиток вміння визначати напрямок і джерело звуку, вміння локалізувати звук в просторі, орієнтуватися за змістом почутого;
- Розвиток мовної пам'яті.

Формування звуковимови – це досить тривалий, кропіткий та систематичний процес з урахуванням нозологій дітей. Надзвичайно важливим моментом є створення позитивно-емоційного фону, з використанням заохочення (схвалення, піднесення у дитини впевненості у власних силах, зацікавленості у досягненні мети). Обов'язковим є принцип мультисенсорного підходу, що сприятиме розвитку міжаналізаторних зв'язків.

Корекція порушень фонетичної сторони мовлення на початкових етапах з дітьми даної групи зводиться до формування елементарних вимовних навичок у роботі над голосними звуками. Розвиток фонематичного сприймання передбачає навчання дітей розрізненню голосних звуків. Наступний крок – це відтворення пропонованого матеріалу. Значна увага приділяється усуненню розладів артикуляційного праксису. У дітей необхідно сформувати чіткі уявлення про особливості артикуляції кожного голосного звука, відпрацювати кінестезії та одночасне утворення «образу» звука, з допомогою зорового та слухового контролю.

Вся робота проводиться з обов'язковим зразком артикулювання та промовлянням голосного звука педагогом.

Незамінним, на даному етапі корекційної роботи, є уподібнення голосного звука певному предмету, дії тощо. Важливим моментом є візуалізація голосних звуків (зображення артикуляційного укладу). Це допоможе дитині згадати та правильно вимовити потрібний голосний звук.

Робота щодо розвитку просодичної сторони мовлення починається із стимуляції голосоподачі при звуконаслідуванні та емоційних викликах. Поступово, в процесі формування артикуляції голосних, проводиться робота з розвитку довільної зміни сили голосу, тривалості звучання, розширення обсягу вокальних вправ. Згодом здійснюється підготовка до розвитку мелодійної та інтонаційної сторін мови за допомогою вправ, що розвивають модуляцію, тембр, діапазон голосу.

З метою формування вміння відчувати ритмо-інтонаційну виразність мовлення, слід розпочинати роботу зі сприймання та відтворення різних ритмічних структур з опорою на рухи (плескання, стукання, тупання тощо) без мовного супроводу. Діти вправляються в умінні відчувати ритм, витримувати паузи та дотримуватись гучності.

Сприймання ритмічних структур передбачає такі види роботи:

- Прослуховування ізольованих ударів;
- Прослуховування серії простих ударів;
- Прослуховування серії акцентованих ударів.

Для кращого сприйняття ритмічних структур, усі удари необхідно супроводжувати показом картинок із певною кількістю, послідовністю, розміром (коли мова йде про акцентовані удари) символічних зображень.

Відтворення ритмічних структур включає в себе:

- Відстукування за наслідуванням ізольованих ударів (з опорою на зорове сприймання та без нього);
- Відстукування за наслідуванням серії простих ударів (з опорою на зорове сприймання та без нього);
- Відстукування за наслідуванням серії акцентованих ударів (з опорою на зорове сприймання та без нього).

Пізніше додається мовний супровід, у вигляді голосних звуків, складів.

Наступним кроком є зосередження уваги вихованців на різниці між словами, що відрізняються за складовим розміром.

Комплексний характер корекційно-розвиткової роботи передбачає постійне врахування взаємовпливу рухових, мовленнєвих і психічних порушень у відповідності з онтогенетичним принципом. Робота з розвитку мовлення ведеться відповідно до лексичних тем, які є визначальними в плануванні освітнього процесу.

Виходячи з вищезазначеного випливає, що корекційно-розвиткова робота з немовленнєвими дітьми щодо активізації їх мовленнєвої діяльності досить кропіткий, систематичний, багатокomпонентний та довготривалий процес, що потребує різноманітних методів та прийомів впливу, глибоких знань педагога та неабияких старань самої дитини.

Комплекс розрахований для роботи з дітьми під час індивідуальних та підгрупових занять. Може використовуватись як система, або окремі його складові, в залежності від цілей корекційно-розвиткової роботи.

В процесі проведення ігор вважаю доречним застосовувати роботу в парах, об'єднуючи дітей з різним рівнем мовленнєвого розвитку. Дитина, що розмовляє, виконує мовленнєві завдання, а немовленнєва – відповідні практичні дії, або ж промовляє (по можливості) окремі звуки, звукокомплекси, склади, прості слова. Це дозволяє вправляти дітей-логопатів у вмінні дослухатися одне до одного, контролювати власні дії та мовлення; сприяє підвищенню самооцінки та кращій мотивації (фото 2, 3).

Фото 2, 3. Робота дітей в парах

Досить гармонійно доповнює даний комплекс використання елементів Су-Джок терапії та завдань з шестигранними олівцями (фото 4, 5).

Фото 4, 5. Кульки Су-Джок та шестигранні олівці

Для зручності весь матеріал систематизовано та зібрано у коробку, у вигляді органайзера, та оздоблену яскравими малюнками (фото 6, 7)

Фото 6, 7. «Логопедичний органайзер «Хмаринки-цікавинки»

Відкидна кришка слугує демонстраційним фліпчартом та призначена для кріплення ігрових деталей за допомогою магніту (фото 8).

Фото 8. Відкидна кришка як демонстраційний фліпчарт

Коробка розділена на два яруси: верхній ярус проілюстровано зображенням сонця, хмаринок та веселки. Це – ігрове поле, де «живуть» кульки Су-Джок та шестигранні олівці (фото 9).

Фото 9. Ігрове поле для кульок Су-Джок та шестиграних олівців

Вправи з даними масажерами розвивають дрібну моторику та стимулюють акупунктурні точки на долонях. Виконання масажних та рухових завдань доповнюється цікавими історіями та промовлянням римованих рядків. Даний вид роботи є підготовчим етапом.

Нижній ярус «Логопедичного органайзеру» поділено на комірки. Щоб перейти від верхнього до нижнього ярусу, необхідно зняти ігрове поле (це легко зробити за допомогою зручних бокових отворів). У комірках зберігається наочний демонстраційний та роздатковий матеріал для проведення ігор та вправ (фото 10).

Фото 10. Наочний матеріал для проведення ігор та вправ

Зокрема:

- Роздаткові картки для проведення голосових вправ, метою яких є розвиток довільної зміни сили голосу, тривалості звучання, розширення обсягу вокальних вправ «Хмаринкові співанки» (фото 11);
- Картки для сприймання і відтворення різних ритмічних структур «Хмаринки-грайлики» (фото 12);
- Тренажери для розвитку мовного дихання «Летять, летять хмаринки» (фото 13);
- Предметні картки за лексичними темами, спрямовані на формування граматичних категорій іменників однини та множини, зменшено-пестливої форми (фото 14);
- Картки-символи та сюжетні малюнки для розширення та уточнення дієслівного словника (фото 15);
- Картки-символи вправ артикуляційної гімнастики (фото 16);

- Площинні зображення хмаринок та сонечка для проведення ігор «Хмаринки-голосинки» (фото 17), «Хмаринки-граматинки» (фото 18), «Сонечко й хмаринки» (фото 19), «Хмаринки-веселинки» (фото 20).

Фото 11. «Хмаринкові співанки»

Фото 12. «Хмаринки-грайлинки»

Фото 15. Картки-символи та сюжетні малюнки

Фото 16. Картки-символи вправ артикуляційної гімнастики

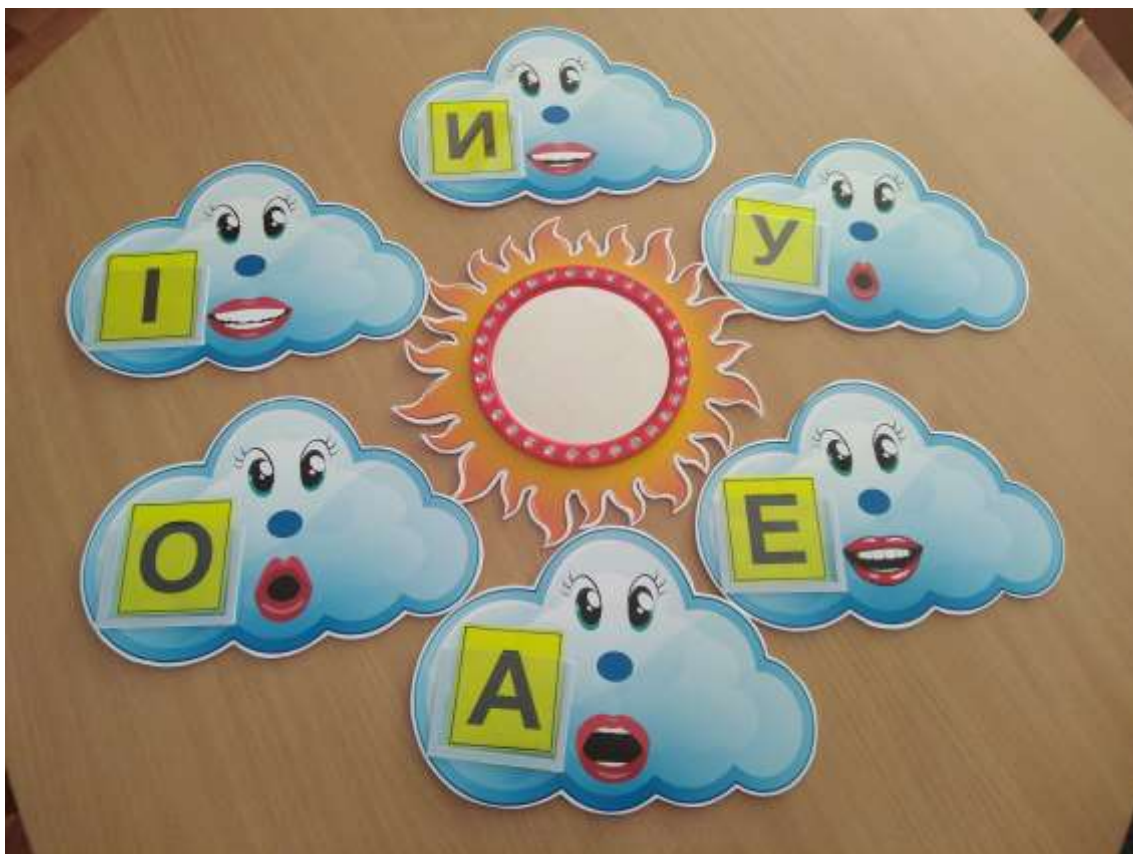

Фото 17. «Хмаринки-голосинки»

Фото 18. «Хмаринки-граматинки»

Фото 19. «Сонечко й хмаринки»

Фото 20. «Хмаринки-веселинки»

Слід наголосити на системі дидактичних принципів, що використовуються в процесі роботи з даним посібником:

- Принцип діяльності. Полягає в тому, що формування особистості дитини й просування її в мовленнєвому розвитку здійснюється не тоді, коли вона сприймає готове знання, а в процесі її власної ініціативи, спрямованої на здобуття нових знань. Педагог – фасилітатор (організатор) процесу навчання мови;
- Принцип безперервності. Означає таку організацію навчання, коли результат діяльності на кожному попередньому етапі забезпечує початок наступного. Безперервність процесу передбачає інваріантність, а також наступність між усіма щаблями методики;
- Принцип мінімакса полягає в тім, що заклад дошкільної освіти пропонує кожному вихованцеві зміст його освіти на рівні, що максимально наближений до рівня його можливостей;
- Принцип психологічного комфорту припускає зняття факторів, що провокують стреси, створення на кожному конкретному занятті доброзичливої емоційної атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей педагогіки співробітництва.

Органайзер досить мобільний і не потребує спеціально обладнаного місця. Це дає змогу працювати з ним, не обмежуючись певним простором.

Запропонований ігровий комплекс сприяє підвищенню мовленнєвої активності, подоланню мовленнєвого негативізму у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Зміст посібника передбачає поповнення новими матеріалами, адже корекційно-розвиткова робота не обмежується лише запропонованими іграми та вправами.

Досвід роботи з використанням комплексу логопедичних ігор і вправ, що увійшли до посібника був представлений на II Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами».

Окремі ігри даного комплексу були опубліковані на шпальтах фахових видань «Дошкільне виховання» та «Логопед».

Додаток 1

Ігрові вправи з використанням елементів Су-Джок терапії

ВПРАВА 1. «ІСТОРИЇ ВІД СОНЕЧКОМ»

МЕТА: вчити дітей виконувати масажні рухи кулькою Су-Джок та пружинними кільцями. Розвивати дрібну моторику; стимулювати мовленнєву активність; сприяти зняттю психоемоційного навантаження.

МАТЕРІАЛ: масажні кульки Су-джок, пружинні кільця, вірші, казка.

ПРАВИЛА: виконувати активні (*самою дитиною*), активно-пасивні (*з частковою допомогою педагога*), пасивні (*повністю самим педагогом*) масажні рухи тренажерами Су-Джок.

МАСАЖНІ ПРИЙОМИ СУ-ДЖОК КУЛЬКОЮ:

- катання по зовнішній та внутрішній стороні кисті;
- колові рухи по долонях;
- прямолінійні рухи по долонях, по пальцях;
- спіралевидні рухи по долоні (від кінчиків пальців до зап'ястка);
- легке поколювання подушечок пальців;
- прокочування вздовж пальців пружинних кілець.

ХІД ВПРАВИ

Педагог створює ігрову ситуацію: сонечко живе високо на небі і багато чого бачить згори. Одного разу воно побачило дивного їжачка... ось такого (кулька Су-Джок). Сонечко хоче повідати вам історію, яка трапилась з цим їжачком.

Цей маленький їжачок

Називається Су-Джок.

Я його в руках кочу

Свої пальці розімну.

Будуть пальчики спритніші,

А голівка розумніша...

«Пригоди їжачка»

Жив собі у лісі веселий їжачок, у своєму будиночку – нірці (*затиснути кульку спочатку у правій долоньці потім у лівій*). Виглянув якимось він зі свого будиночка і побачив сонечко (*розкрити долоньку і показати кульку*). Посміхнувся їжачок сонечку (*широко посміхнутись, показавши зубки*) і вдихнув своїм маленьким носиком повітря (*зробити вдих через ніс, видих через рот, промовивши на видиху «Ах, пахне!»*). Потім покотився по прямій доріжці. Котився він котився і опинився на чудовій галявинці (*прямими рухами котити кульку між долоньками, а потім з'єднати дві долоньки разом*). На галявині їжачок побачив своїх друзів і привітався з ними (*торкатися кулькою подушечки кожного пальчика, починаючи з великого правої руки*). «Привіт, ведмедику! Привіт, вовчику! Привіт, лисичко! Привіт, білочко! Привіт, зайчику!»

Вирішили друзі затанцювати хоровод (*коловими рухами котити кульку між долонями за годинниковою стрілкою, промовляючи (по можливості) слова «От-от-от. В нас веселий хоровод!»*). Награвшись зі своїми друзями, їжачок повернувся назад у нірки (*прокотити кульку між долонями прямими рухами, потім затиснути її спочатку в правій долоньці, потім у лівій*).

«Їжачок по лісу йшов»

Йшов по лісу їжачок (*котити кульку по зовнішній стороні кисті правої руки*).
 В нього шубка з голочок (*котити кульку по зовнішній стороні кисті лівої руки*).
 Він котився (*колові рухи між долонями*).
 І стрибав (*підкинути кульку і спіймати обома руками*).
 По стежині чеберяв (*прямолінійні рухи вздовж долоней*).
 Раз, два, три, чотири, п'ять!
 З їжачком ми будемо грати (*легке поколювання подушечок пальців*).

«Їжачок»

Їжачок біг по доріжці,
 Притомились в нього ніжки
 (*виконувати прямолінійні рухи вздовж долоней*).
 Він котився і котився

В праву (ліву) руку закотився

(виконувати колові рухи).

Це ось ручка- права.

Це ось ручка- ліва

(затиснути в кулаці кульку, а потім – розкрити кулак).

Ой, яка цікава вправа

Їжачка котити вправно

(колоподібні рухи).

«Вийди, вийди , сонечко!»

Їжачок у лісі грав,

Сонечко він закликав:

(виконати колові рухи кулькою між долонями).

«Вийди, сонечко, не спи!

На лісочок посвіти.

В лісі всі тебе чекають

В небо дружно поглядають

Ясне сонечко вітають!»

(прокотити вздовж пальців пружинне кільце, спочатку на правій потім на лівій руці, починаючи з великого пальця). (фото 21, 22).

Фото 21, 22. «Історії від сонечка»

Додаток 2

Ігрові вправи для стимуляції акупунктурних зон кистей рук з використанням шестигранних олівців

ВПРАВА 2. «ПОГРАЄМО З ВЕСЕЛКОЮ»

МЕТА: вчити дітей виконувати масажні рухи шестигранними олівцями.

Розвивати дрібну моторику, мовленнєву активність; формувати зорово-рухові і слухові зв'язки; сприяти зняттю психоемоційного навантаження.

МАТЕРІАЛ: шестигранні олівці, промовлянки-римівки.

ПРАВИЛА: виконувати активні (*самою дитиною*), активно-пасивні (*з частковою допомогою педагога*), пасивні (*повністю самим педагогом*) масажні рухи шестигранними олівцями. Ігрові вправи добираються з урахуванням рухових можливосте вихованців.

МАСАЖНІ ПРИЙОМИ ШЕСТИГРАННИМ ОЛІВЦЕМ:

- Перекочування олівця по поверхні столу спочатку правою, а потім лівою рукою;
- Перекочування олівця між долонями;
- Обертання олівця навколо своєї осі пальцями обох рук;
- Притискання поперемінно вказівним і безіменним пальцями країв олівця до поверхні столу;
- Скочування олівця з тильної поверхні кисті рук;
- Обертання олівця на столі вказівним і великим пальцями;
- Передавання олівця кожному пальцеві по черзі;
- Обмальовування тупим кінцем олівця долоні, що лежить на столі.

ХІД ВПРАВИ

Педагог створює ігрову ситуацію: сонечко часто любить прогулюватись по яскравому місточку, який називається веселкою. Частинки веселки різнокольорові і нагадують олівчики. Крім того, що олівцями малюють, ними ще й можна грати цікаві ігри. Спробуймо!

На стіл олівчик поклади і скоріш його коти,

Вперед-назад, вперед-назад – гра корисна для малят

(перекочувати олівець по поверхні столу, спочатку правою потім лівою рукою);

Олівець бери, між долоньками коти.

Будуть пальчики спритніші, а голівка розумніша

(перекочувати олівець між долоньями);

Спритні пальчики мої доганялки грають. Олівець від них тіка, вони його доганяють

(обертати олівець навколо своєї осі пальцями обох рук);

З олівця не складно нам гойдалку зробити. Будем пальчики гойдати, друзів веселити

(притискання поперемінно вказівним і безіменним пальцями країв олівця до поверхні столу);

Олівчик з гірки ти скоти і скоріш його лови

(скочувати олівець з тильної поверхні кисті руки, рука нахилена вниз);

Олівець наш чарівник з дзигу перетвореться. Будем ми його крутить, свої пальці

веселить *(обертати олівець на столі вказівним і великим пальцями);*

Грають пальці в естафету. Олівець міцніш тримай – іншому передавай

(передавати олівець кожному пальцеві по черзі);

Олівцем долоньку обмалюємо. Пальчики свої помасажуємо

(обмалювати тупим кінцем олівця долоню, що лежить на столі). (фото 23).

Фото 23. Вправа «Пограємо з веселкою»

Додаток 3

Артикуляційна гімнастика

ВПРАВА 3. «ЯЗИК – ДИВОВИЖНИЙ ЧАРІВНИК»

МЕТА: вправляти вихованців у виконанні вправ артикуляційної гімнастики. Розвивати артикуляційний праксис, моторику; формувати сприйняття зверненого мовлення.

МАТЕРІАЛ: картки-символи артикуляційних вправ, люстерко-сонечко та хмаринка з кишенькою, які викладені на магнітну дошку (фліпчарт), віршований супровід.

ПРАВИЛА: виконати посильні вправи артикуляційної гімнастики, з опорою на картки-символи та самоконтролем у дзеркалі.

ХІД ВПРАВИ

Педагог створює ігрову ситуацію: мандруючи по небу, сонечко часто відвідує своїх подружок-хмаринок. Вони разом грають цікаві ігри та відгадують загадки. Ось і зараз хмаринки приготували незвичні загадка. Сонечко запрошує вас приєднатися до їх гри. У кишеньці, однієї з хмаринок знаходяться картки. На них заховалися вправи для язичка, спробуйте їх відгадати та виконати. А сонечко допоможе вам у цьому.

(Дитина виконує артикуляційну гімнастику, контролюючи себе у дзеркалі).

Знаємо, що наш язик –

Дивовижний чарівник...

Все, що ми захочемо

Зробить він охоче.

Ти історію послухай,

Язичком своїм порухай!

Вийшло сонце з-за хмаринки

(широко відкрити рот - вправа «Бегемот»);

Потягнулось, посміхнулось

(розтягнути губи в усмішці - вправа «Жабка»);

І навколо оглянулось

(висунути широкий язик, покласти на нижню губу – вправа «Лопатка»);

Що цікаве відбувається,

Швидко сонечко дізнається

(обвести широким язиком верхню та нижню губи – вправа «Смачне варення»);

Скаче коник по стежині,

Б'ють копита об каміння

(відкрити рот, поцмокати за верхніми зубами – вправа «Коник»);

Чути пісенька лунає –

Дятел пісеньку співає

(ритмічне промовляння звука [д] – вправа «Дятел»);

Ось матуся зранку,

Спекла млинців до сніданку

(поплямкати губами по широкому язику – вправа «Млинці»);

Все спокійно, все чудово,

Сонечко сміється знову

(розтягнути губи в усмішці – вправа «Жабка»). (фото 24)

Фото 24. Вправа «Язик-дивовижний чарівник»

Додаток 4

Комплекс авторських логопедичних ігор «Хмаринки-цікавинки»

ГРА 1. «ЛЕТЯТЬ, ЛЕТЯТЬ ХМАРИНКИ»

МЕТА: вправляти дітей в умінні виробляти повільний цілеспрямований ротовий видих. Розвивати фізіологічне та мовленнєве дихання; збільшити його об'єм та упорядкувати ритм.

МАТЕРІАЛ: площинне зображення сонця, що прикріплене до палички. На сонці розміщена хмаринка, виготовлена з будь-якого легкого матеріалу.

ПРАВИЛА ГРИ: «тримаючи» сонце перед своїм обличчям, подмухати, спрямовуючи ротовий видих на хмаринку, що на ньому.

ХІД ГРИ

Педагог створює ігрову ситуацію: хмаринки закрили сонечко і всім стало сумно. Пропонує подмухати на хмаринки аби вони відлетіли (фото 25).

Фото 25. Гра «Летять, летять хмаринки»

ГРА 2. «ХМАРИНКИ-ГОЛОСИНКИ»

МЕТА: активізувати мовлення дітей, уточнити особливості артикуляції голосних звуків; вчити відтворювати артикуляцію голосних за поданим наочним зразком; вправляти в умінні узгоджувати звук з відповідною літерою; формувати чуття мови, мовну та мовленнєву компетенцію. Розвивати артикуляційний кінетичний та кінестетичний праксис, мимічну мускулатуру; фонематичні процеси; зорово-руховий контроль.

МАТЕРІАЛ: шість пластикових хмаринок, що позначають артикуляцію голосних звуків та дзеркало у вигляді сонця. На кожній хмаринці прикріплена прозора кишенька. Літери А, О, У, И, І, Е. На зворотній стороні площинних зображень хмаринок та сонця прикріплений магніт;

ПРАВИЛА ГРИ: відтворити артикуляцію голосних звуків, підібрати до них відповідні літери.

ХІД ГРИ

Педагог виставляє хмаринки та дзеркало на магнітну дошку та створює ігрову ситуацію: подув сильний вітер і хмаринки-голосинки розгубили свої улюблені літери. Пропонує вихованцям допомогти повернути хмаринкам ці літери. А перед тим потрібно відгадати, який саме голосний звук промовляє кожна із них. Дитина відтворюють артикуляцію голосного звука, опираючись на зображення та контролюючи себе у дзеркалі. Після того, як звук відгадано – вибирають відповідну літеру та вставляють її у кишеньку потрібної хмаринки. *(Усі шість хмаринок доречно виставляти, коли вихованці вже знайомі з усіма голосними звуками. До того, робота проводиться окремо з кожним зі звуків.)*

УСКЛАДНЕННЯ: педагог (дитина) називає певний голосний звук, решта мають знайти відповідну хмаринку; педагог навмисне міняє місцями літери у хмаринках, діти мають визначити та виправити невідповідність (фото 26).

Фото 26. Гра «Хмаринки-голосинки»

ГРА 3. «ХМАРИНКОВІ СПІВАНКИ»

МЕТА: вправляти у відпрацюванні сили, висоти та тембру голосу; вчити орієнтуватися на площині аркуша. Розвивати варіативність мовлення (зміна сили голосу, висоти, темпу); формувати вміння узгоджувати вимову голосних звуків з відповідними рухами пальців рук.

МАТЕРІАЛ: картки (формат А-5 або А-4) із зображенням різних сюжетів із сонцем та хмаринками.

ПРАВИЛА ГРИ: проспівати, промовити голосні звуки, змінюючи силу та висоту голосу .

ХІД ГРИ

Педагог створює ігрову ситуацію: хмаринки запрошують малят до музичного ансамблю.

Картка 1 «Спіймай сонячний промінчик» - піднімаючись (опускаючись) пальцями вгору (вниз) по промінчиках сонця, тонально змінювати висоту голосу;

Картка 2 «Стали хмарки у танок» - водити пальчиками по хмаринках, що довкола сонця та промовляти голосний звук;

Картка 3 «Доріжка до сонця» – «пройтися» вказівним та середнім пальцями по хмаринках до сонця. Чим вище пальчики підіймаються, тим голосніше промовляти голосний звук;

Картка 4 «Порахуй краплинки» - торкаючись пальцем краплинок, промовляти голосний звук;

Картка 5 «Колискова для сонечка» - виконуючи ритмічні рухи вказівним пальцем зі сторони в сторону - співати колискову з допомогою голосного звука;

Картка 6 «Великі - маленькі хмаринки» – торкнувшись пальцем великої хмаринки - промовити голосний звук низьким голосом, торкнувшись маленької – промовити високим голосом.

УСКЛАДНЕННЯ: робота в парах: немоленнева дитина виконує відповідні з кращим мовленнєвим розвитком промовляє (проспіває) голосні звуки, а немовленнева – виконує відповідні рухи (фото 27).

Фото 27. Гра «Хмаринкові співанки»

ГРА 4. «ХМАРИНКИ-ГРАЙЛИНКИ»

МЕТА: формувати слухо-зорову та слухо-моторну взаємодію у процесі сприймання і відтворення ритмічно-інтонаційних структур. Розвивати фонетико-фонематичні процеси, темпо-ритмічні відчуття.

МАТЕРІАЛ: паперові смужки із зображенням хмаринок (великих і малих) та веселки у певній послідовності.

ПРАВИЛА ГРИ: відтворити ритм (долонями, кулачками, голосом), опираючись на малюнок: велика хмаринка – гучно, маленька – тихо, веселка – пауза.

ХІД ГРИ

Педагог створює ігрову ситуацію – хмаринки хочуть пограти з дітьми в цікаву гру і перевірити чи вправні у малят долоньки та голосок. Дорослий демонструє ритмічний малюнок згідно зображення і пропонує повторити його дітям.

УСКЛАДНЕННЯ: відстукати за наслідуванням ізольовані удари, серію простих ударів, серію акцентованих ударів без опори на наочність (фото 28).

Фото 29. Гра «Хмаринки-грайлинки»

ГРА 5. «ХМАРИНКИ-ГРАМАТИНКИ»

МЕТА: формувати практичні навички засвоєння граматичної будови мовлення, вправляти дітей у сприйнятті та розрізненні граматичних категорій іменників – однини та множини, у розумінні значення зменшено-пестливих суфіксів. Розвивати лексико-граматичну будову мовлення, мовну та мовленнєву компетенцію; формувати чуття мови.

МАТЕРІАЛ: дві пари пластикових хмаринок: велика – мала та одна – дві з прозорими кишеньками. Предметні парні картки розміром 10X10 за лексичними темами.

ПРАВИЛА ГРИ: викласти у кишеньки хмаринок відповідні предметні картки, опираючись на значення хмаринок: одна хмаринка – слова в однині, дві хмаринки – слова в множині; мала хмаринка – зменшувально-пестлива форма слів.

ХІД ГРИ

Педагог виставляє попарно хмаринки на магнітну дошку, створює ігрову ситуацію: у гості прилетіли дивні хмаринки – велика і мала, одна і дві. Ці хмаринки вмюють промовляти слова. Кожна із хмаринок промовляє лише свої слова, які заховалися на картках. Слід відгадати ці слова і викласти у кишеньки відповідні картинки.

Алгоритм проведення гри:

1. Педагог звертає увагу дітей на те, чим різняться хмаринки;
2. «Покажи, де **хмара**, а де **хмари (хмаринка)**?»
3. «Покажи про що можна сказати **хмара**, а про що **хмари (хмаринка)**?»
4. Педагог промовляє слова «**хмара, хмари, хмаринка**», а дитина вказує на відповідне зображення.
5. Робота з предметними картками проводиться за аналогією.

«Я буду називати слово, а ти уважно слухай і покажи той предмет на картинці, який це слово позначає (*педагог чітко наголошує на закінченні іменників*).

Подумай і виклади картинку в кишеньку тій хмаринці, якій вона підходить.

Наприклад: дерево - дерева; дерево - деревце.»

УСКЛАДНЕННЯ: робота в парах: мовленнєва дитина називає слово, а не мовленнєва – обирає потрібну катку та викладає її у кишеньку відповідної хмаринки (фото 30, 31).

Фото 30, 31. Гра «Хмаринки-граматинки»

ГРА 6. «СОНЕЧКО Й ХМАРИНКИ»

МЕТА: збагачувати словник дітей дієсловами, вчити узгоджувати певну дію з відповідними предметами та істотами; збагачувати пасивний та активний предметний та дієслівний словник; активізувати наслідувальну діяльність; формувати чуття мови. Розвивати лексико-граматичну будову мовлення, мовну та мовленнєву компетенцію;

МАТЕРІАЛ: пластикові хмаринки та сонце з прозорими кишеньками. Картки розміром 10X10 із зображенням символів-дій та відповідні сюжетні картки того ж розміру.

ПРАВИЛА ГРИ: викласти у кишеньки хмаринок сюжетні картки, що відповідають тій картці-символу, що знаходиться у кишені сонця.

ХІД ГРИ

Педагог створює ігрову ситуацію: сонце підготувало для дітей незвичні загадки. Пропонує відгадати, яке слово-дія заховалося у кишені сонечка і викласти відповідну картку у кишеню хмаринки.

УСКЛАДНЕННЯ: дібрати картки до почутого слова-дії, без опори на наочність (фото 32).

Фото 32. Гра «Сонечко й хмаринки»

ГРА 7 «ХМАРИНКИ-ВЕСЕЛИНКИ»

МЕТА: вчити дітей узгоджувати рухи пальців рук з відповідним віршованим (музичним) супроводом. Розвивати дрібну моторику, відчуття ритму, слуховий контроль, психічні процеси.

МАТЕРІАЛ: площинне зображення хмаринок розміром 10X15 см з отворами для вказівного та середнього пальців, виготовлених із цупкого паперу.

Віршований супровід:

« Чарівні пальчики у нас -
Хмариноньками стали враз,
Про це всім треба знати.
Що вміють танцювати.»

ПРАВИЛА ГРИ: виконувати ритмічні рухи пальцями під музичний або віршований супровід.

ХІД ГРИ

Хмаринки запрошують дітей до танцю. Педагог пропонує дітям «одягнути» хмаринки на пальці та «потанцювати» з ними.

Запропонований ігровий комплекс сприяє підвищенню мовленнєвої активності, подолання мовленнєвого негативізму дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Як наслідок – покращення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (фото 33).

Фото 33. Гра «Хмаринки-веселинки»

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату. За редакцією А.Г.Шевцова – К., 2012.
2. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності // Навчально-методичний посібник. За редакцією Бурлака В., Шевцова А. Г. – К. : Герб, 2007.
3. Логопедія // Навчальний посібник. За редакцією М.К.Шеремет – К.,2010.
4. Спеціальна методика розвитку мовлення // Навчальний посібник. За редакцією І.С.Марченко – К., 2015.
5. Бітова А. Л. Формування мови в дітей з важкими мовними порушеннями: як почати роботу // Особливий дитина: дослідження та досвід допомоги: Науково-практичний збірник. –М .: Центр лікувальної педагогіки, 1999.
6. Дедюхіна Г. В., Кирилова Е. В. Вчимося говорити. 55 способів спілкування з немовленнєвою дитиною. – М .: Видавничий центр «Техинформ», 1997.
7. Архіпова Є.Ф. Корекційна робота з дітьми з церебральним паралічем. – Л.,1989.
8. Особливості мануальної терапії, фізіотерапії і акупунктурної рефлексотерапії при дитячому церебральному паралічі / В.Шевага, В.Козьявкін – Казань, 1991.
9. Чиркина Г.В. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення // Спеціальна дошкільна педагогіка. Навч. посібник / під. ред. Е.А.Стребелевой – М, Академія, 2001.
10. Селезньова Т.А., Шачкова О.С. Використання нетрадиційних методів та прийомів масажу в логопедичній практиці.
<http://festival.1september.ru/articles/603054/>
11. Пак Чже Ву. Питання терапії та практики Су-Джок терапії: Серії книг по Су-Джок терапії. Су-Джок Академія, 2009.
12. Богуш Д.А. корейський метод Су-Джок. – М.: Ніка – Центр, 2008. Ивчатова Л. А. Су-Джок терапія в корекційно-практичній роботі з дітьми. Логопед– 2010.
13. <http://detkam.in.ua/konsuletaciya-su-djok-terapiya-dlya-ditej.html>
14. ditsad.com.ua/konsultac/info-d0/konsultac2670.html